

УДК 796.5

ДО ПИТАНЬ ТУРИСТСЬКО-СПОРТИВНОГО РАЙОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

О. Колотуха

*Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
вул. Шевченка, 1, м. Кіровоград, 25006, Україна*

Розглянуто особливу категорію рекреаційних ресурсів – спортивні рекреаційно-туристські ресурси. Запропоновано таку ієрархію туристсько-спортивних територіальних утворень: зона – район (підрайон) – вузол – об'єкт. Виконано туристсько-спортивне районування території України.

Ключові слова: спортивний туризм, спортивні рекреаційно-туристські ресурси, територіальна рекреаційна система, туристсько-спортивне районування.

Спортивний туризм як один з найактивніших видів рекреаційно-туристської діяльності висуває свої специфічні вимоги до всього комплексу рекреаційно-туристських ресурсів певної території, передусім до природних. Тому можна стверджувати, що такий комплекс ресурсів доцільно виділяти в окрему категорію – *спортивних рекреаційно-туристських ресурсів*.

Аналіз туристсько-спортивної діяльності як важливої та соціально значимої складової рекреаційної діяльності дає підстави стверджувати, що спортивний туризм в Україні є специфічною територіальною рекреаційною системою (ТРС). Незважаючи на те, що гіпотеза про ТРС існує вже давно, залишаються недослідженими теоретичні та методичні основи формування, розвитку і функціонування такої її важливої складової, як спортивно-оздоровчий туризм, який має свої специфічні особливості. Однією з властивостей територіальних рекреаційних систем є ієрархічність як ряд підпорядкованих таксонів різного територіального рангу. У сучасній науковій літературі запропоновано декілька таксономічних класифікацій територіальних рекреаційних утворень.

Перші ґрунтовні схеми рекреаційно-географічного районування розробив колектив під керівництвом В. С. Преображенського. У межах України були виділені чотири райони – Кримський, Азовський прибережний, Одеський та Дніпровсько-Дністровський [2, с. 37–45].

Учений І. І. Пірожник виділив у межах двох рекреаційних районів (Дніпровсько-Дністровського та Південного) шість підрайонів – Кримський, Карпатсь-

кий, Одеський, Азовський, Київсько-Дніпровський та Харківсько-Донецький [4, с. 182].

Крачило М. П. у межах двох туристичних зон (півдня європейської частини СРСР та середньої смуги європейської частини СРСР) виділяв п'ять туристичних районів – Кримський, Одеський, Азовський (вони становлять Кримсько-Одесько-Азовський туристичний регіон), Дніпровсько-Дністровський та Карпатський [3, с. 83, 89].

Бейдик О. О. запропонував рекреаційно-туристське районування України у складі шести рекреаційно-туристських районів – Карпатського, Полісько-Подільського, Київсько-Дніпровського, Донецько-Дніпровського, Кримського та Причорноморського, межі яких проходять по кордонах адміністративних областей і які об'єднують усі адміністративно-територіальні суб'єкти України [1, с. 297].

Важливим підсумком суспільно-географічного дослідження спортивного туризму в Україні вважаємо районування території країни відповідно до певних таксономічних рівнів.

Усі вищезазначені схеми рекреаційного та рекреаційно-туристського районування були розроблені для так званого “планового” туризму та санаторно-курортного лікування, їх створювали за різними критеріями й ознаками, головними серед яких були такі: ступінь рекреаційного освоєння території та структура виконуваних нею рекреаційних функцій; наявність рекреаційно-туристських ресурсів та їх територіальні сполучення; питома вага зайнятих у туристському господарстві від загальної кількості працюючого населення; питома вага рекреаційних територій у структурі землекористування; кількість місць у закладах організованої рекреації тощо. Серед цих ознак є такі, що можуть бути використані під час районування спортивного туризму в Україні, і ті, що є неприйнятними. Адже спортивний туризм пред'являє свої специфічні вимоги до організації територіальних рекреаційно-спортивних систем та їхніх складових.

Найменшою таксономічною одиницею територіальних комплексів географічних завжди вважали “підприємство”, тобто одиничний заклад. Проте, на нашу думку, в рекреаційно-туристській галузі таким варто вважати “об'єкт”, тим самим виділяючи не лише заклади туризму, а й соціально-економічні та природні об'єкти. Отже, *туристсько-спортивний об'єкт* – це одиничне рекреаційно-туристське утворення, яке займає чітко обмежену локальну територію і виконує одну або кілька споріднених рекреаційно-туристських функцій. Це передусім обладнані туристські стоянки, притулки, пости контрольно-рятувальної служби тощо. Рекреаційно-туристським об'єктом у спортивному туризмі можна також вважати певні ресурсні об'єкти, які являють собою туристсько-спортивний інтерес. Це – локальні перешкоди, додання яких і є головною метою туристсько-спортивних походів, а саме – переправа, перевал, вершина, каньйон, траверс вершини в пішохідному туризмі; додання водної перешкоди по льоду, перевал, вершина, траверс вершини в лижному туризмі; перевал, вершина, траверс вершини в гірському туризмі; поріг, шевера,

перекат, каньйон у водному туризмі; перевал, брід у велосипедному та автотуризмі; печера у спелеотуризмі. Сукупність кількох туристсько-спортивних об'єктів утворюють *туристсько-спортивний вузол*.

Територіальне зосередження певної кількості локальних перешкод, їхніх вузлів, а також наявність на цій території протяжних перешкод (зокрема, для пішохідного, лижного та велотуризму) зумовлює туристсько-спортивну спеціалізацію та привабливість певного регіону для туристів-спортсменів. "Нанизуючи" визначені локальні перешкоди на певний туристський маршрут, додаючи між ними протяжні перешкоди, туристи-спортсмени під час подорожі охоплюють значну територію. Важливими характеристиками таких територій виступають також атрактивність пейзажів, цілющо-оздоровчі якості, екологічний стан, соціально-економічні показники (характер розселення, транспортна доступність) тощо. Можливість прокладання на певній території декількох маршрутів хоча б з одного виду туризму дає підстави виокремити таку територію в *туристсько-спортивний район (підрайон)*.

З огляду на те, що більшість локальних та протяжних перешкод у спортивному туризмі є об'єктами природи, які передусім пов'язані з фізико-географічними особливостями території, то можна погодитися з колективом харківських учених, які пропонують під час виділення регіонів спортивного туризму використовувати основні методи та таксономічні одиниці фізико-географічного районування [5, с. 13]. Сукупність туристсько-спортивних районів (підрайонів) становитимуть *туристсько-спортивну зону*.

Отже, ієрархія туристсько-спортивних територіальних утворень, на нашу думку, має такий вигляд: зона – район (підрайон) – вузол – об'єкт.

Розглянемо схему туристсько-спортивного районування території України з урахуванням категорій складності маршрутів певних видів туризму та термінів проведення туристських походів. Основні типологічні ознаки туристсько-спортивних зон України відображені у таблиці. Бальна оцінка ступеня забезпеченості туристсько-спортивними ресурсами відповідає категоріям складності туристсько-спортивних маршрутів, які можна виконувати у визначених туристсько-спортивних зонах. У дужках відзначені прогнозовані автором категорії складності за окремими видами туризму.

На підставі зазначених критеріїв на території України для потреб спортивного туризму нами виділено сім туристсько-спортивних зон:

1. **Карпатська**, яка охоплює території Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей;
2. **Кримська**, яка охоплює територію АР Крим та м. Севастополь;
3. **Причорноморсько-Приазовська** (території Миколаївської, Одеської, Херсонської та Запорізької областей);
4. **Поліська** (території Волинської, Рівненської, Житомирської, Чернігівської, Сумської областей та півночі Київської області);
5. **Подільська** – території Хмельницької, Тернопільської, Вінницької областей;
6. **Київсько-Придніпровська** – включає території півдня Київської області від м. Києва, Черкаської, Кіровоградської областей та правобережжя Дніпропетровської області;

7. **Донецько-Дніпровська**, яка охоплює території Харківської, Полтавської, Донецької, Луганської областей та лівобережжя Дніпропетровської області.

Схему туристсько-спортивного районування території України подано на рис. 1.

Основні типологічні ознаки туристсько-спортивних зон України

Номер за пор.	Туристсько-спортивна зона	Адміністративні одиниці, що входять до складу зони	Територія (у % до площі країни)	Ступінь забезпеченості туристсько-спортивними ресурсами										Загальна оцінка (в балах)
				пішохідними	лижними	гірськими	водними	вело	автомого	спелео	вітрильними	нетрадиційними*	альпінізм, скелелазіння	
1.	Кримська	АР Крим, м. Севастополь	4,4	3 (4)	2	2 (3)	– (1)	5	2	4 (5)	5	5	2 (5)	30 (37)
2.	Карпатська	Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька	9,4	3 (4)	4 (5)	2 (3)	4	5	5	2	– (1)	5	2	32 (35)
3.	Причорноморсько-Приазовська	Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька	18,8	1	1	–	2 (3)	2	2	1	5	2	–	16 (17)
4.	Поліська	Волинська, Рівненська, Житомирська, Чернігівська, Сумська, Київська (північ)	21,8	2	2	–	2	3	2	–	1	3	–	15
5.	Подільська	Вінницька, Хмельницька, Тернопільська	10,1	1	1	–	2	3	2	4	–	2	–	15
6.	Київсько-Придніпровська	Київська (південь), Черкаська, Кіровоградська, Дніпропетровська (правобережжя)	15,8	1	1	–	3	2	2	–	1	2	–	12
7.	Донецько-Дніпровська	Дніпропетровська (лівобережжя), Харківська, Полтавська, Донецька, Луганська	19,7	1	1	–	1	2	2	–	3	2	–	12

* – бальна оцінка нетрадиційних туристсько-спортивних ресурсів виконана автором



Рис. 1. Туристсько-спортивне районування України

Кримська туристсько-спортивна зона охоплює лише територію Кримського півострова. За невеликої площі Кримська туристсько-спортивна зона має високу загальну рейтингову оцінку в балах (табл. 1). Тут є можливості для розвитку, по суті, всіх видів спортивного туризму (окрім водного). П'ятою категорією складності (V к. с.) оцінені маршрути велосипедного та вітрильного туризму. За оцінкою федерації спортивного туризму АР Крим кримськими печерами проходить спелеологічний маршрут V к. с. З урахуванням вимог, які висувають до водних походів, щодо тривалості та протяжності таких походів, Північно-Кримським каналом та його відгалуженнями може бути прокладений маршрут I к. с.

Кримську туристсько-спортивну зону можна поділити на два туристсько-спортивні райони: Гірсько-лісовий Крим (охоплює три гряди Кримських гір) та Степовий Крим (охоплює північну рівнинну частину Кримського півострова та Керченський півострів).

Карпатська туристсько-спортивна зона охоплює велику Східно-Карпатську гірську країну та прилеглі території у межах Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей. Карпатська туристсько-спортивна зона також має дуже високу загальну рейтингову оцінку в балах (табл. 1). Тут є можливості для розвитку майже всіх видів спортивного туризму. V к. с. оцінені маршрути велосипедного та мототуризму. Перспективи для підвищення категорійності мають маршрути з пішохідного та гірського туризму – відповідно

до IV та III к. с. Вимогам вітрильного походу I к. с. відповідає, на думку автора, акваторія Дністровського водосховища в Чернівецькій області.

Карпатську туристсько-спортивну зону можна поділити на чотири туристсько-спортивні райони: Карпатський гірський (охоплює всі гірські хребти Українських Карпат), Прикарпатський (охоплює рівнинні та передгірні райони Львівської та Івано-Франківської областей), Закарпатський (охоплює рівнинні та передгірні райони Закарпатської області) та Буковинський (охоплює рівнинні та передгірні райони Чернівецької області).

Причорноморсько-Приазовська туристсько-спортивна зона охоплює південні простори нашої країни. При значній площі загальна рейтингова оцінка цієї туристсько-спортивної зони вдвічі менша ніж у двох попередніх. V к. с. оцінені лише маршрути з вітрильного туризму. III к. с. має водний маршрут на байдарках по р. Південний Буг, який починається в Кіровоградській області і закінчується в м. Вознесенську Миколаївської області. Усі інші види туризму репрезентовані маршрутами I–II к. с. (за винятком гірського). У Причорномор'ї розташовані три класифіковані печери, всі вони мають I к. с.

Причорноморсько-Приазовську туристсько-спортивну зону можна поділити на два туристсько-спортивні райони: Дунайсько-Дніпровський (охоплює Одеську, Миколаївську та правобережну частину Херсонської області) та Дніпровсько-Приазовський (охоплює Запорізьку та лівобережну частину Херсонської області).

Поліська туристсько-спортивна зона охоплює північні регіони України. Географічно вона збігається із зоною мішаних лісів. Загальна рейтингова оцінка цієї туристсько-спортивної зони є невисокою. Лісові масиви, заболочені ділянки, складності орієнтування, ділянки бездоріжжя є основними протяжними перешкодами для пішохідного (II к. с.), лижного (II к. с.), автомото (II к. с.) та велотуризму (III к. с.). Річкою Случ проходить водний маршрут II к. с. на байдарках. Акваторія Шацьких озер придатна для вітрильного туризму. Звісно, що гірський та спелеотуризм у цьому регіоні не репрезентовані взагалі. Обмежувальним є той чинник, що майже все Київське Полісся, частина Житомирського, Чернігівського та Волинського Полісся перебуває в зоні радіаційного забруднення після Чорнобильської катастрофи і вилучена з рекреаційно-туристського використання.

Поліську туристсько-спортивну зону можна поділити на три туристсько-спортивні райони: Волинське Поділля (охоплює Волинську та Рівненську області), Київсько-Житомирське Полісся (північ Київської та Житомирська область) та Чернігівське Полісся (Чернігівська та Сумська області).

Подільська туристсько-спортивна зона охоплює територію Тернопільської, Хмельницької та Вінницької області. Зона майже повністю збігається з Подільською височиною. Загальна рейтингова оцінка цієї туристсько-спортивної зони також невисока. Візитною карткою зони є спелеотуристські ресурси, максимальна категорія складності яких – III. Схилами Подільської височини можна прокласти веломаршрути III к. с., автомотомаршрути II к. с. Річки По-

ділля оцінені II категорією складності – р. Південний Буг від Меджибожа до Гайворона, р. Смотрич, р. Збруч. I к. с. оцінюють пішохідні та лижні туристські маршрути. Маршрутів гірських та вітрильних походів на території зони немає.

Подільську туристсько-спортивну зону можна поділити на три туристсько-спортивні райони: Тернопільське Поділля (у межах Тернопільської області), Хмельницьке Поділля (у межах Хмельницької області) та Вінницьке Поділля (у межах Вінницької області).

Київсько-Придніпровська туристсько-спортивна зона охоплює центральні регіони нашої країни. Більша частина зони (південний захід Київської області, Черкаська, Кіровоградська області, правобережжя Дніпропетровської області) розташована у межах Українського щита та схилів Придніпровської височини. Рельєф відрізняється різноманіттям ерозійних та воднольодовикових форм. Загальна рейтингова оцінка цієї туристсько-спортивної зони є низькою. На південному заході зони проходить водний маршрут III к. с. по річці Південний Буг на байдарках. II к. с. мають маршрути по річках, що прорізають кристалічні породи Українського щита – Росі та Гірському Тікічу із Синюхою. Схилами Придніпровської височини можна прокласти вело та автомотомаршрути II к. с. Акваторіями Дніпровських водосховищ, головно – Кременчуцького, можна спланувати маршрути вітрильних походів до I к. с. Не вище I к. с. оцінюють пішохідні та лижні туристські маршрути. Маршрутів з гірського та спелеотуризму в цьому регіоні не репрезентовано взагалі.

Київсько-Придніпровську туристсько-спортивну зону можна поділити на два туристсько-спортивні райони: Київсько-Черкаський (охоплює південь Київської та Черкаську область) та Бузько-Дніпровський (охоплює Кіровоградську область та правобережжя Дніпропетровської області).

Донецько-Дніпровська туристсько-спортивна зона розташована на сході України. Зона охоплює найбільш антропогенно освоєні райони нашої країни. Загальна рейтингова оцінка цієї туристсько-спортивної зони є низькою. До III к. с. оцінені лише маршрути з вітрильного туризму, що проходять акваторіями Краснооскольського водосховища та Азовського моря. Схилами Донецького кряжу можна прокласти вело та автомотомаршрути до II к. с. Пішохідні, лижні та водні маршрути можуть бути оцінені не вище I к. с. Маршрутів з гірського та спелеотуризму в цьому регіоні немає.

Донецько-Дніпровську туристсько-спортивну зону можна поділити на два туристсько-спортивні райони: Харківсько-Дніпровський (охоплює Харківську, Полтавську та лівобережну частину Дніпропетровської області) та Приазовсько-Донецький (охоплює Донецьку та Луганську області).

Отже, проведення районування території країни відповідно до певних таксономічних рівнів (зона–район (підрайон)–вузол–об'єкт) є важливим підсумком суспільно-географічного дослідження спортивного туризму в Україні. На підставі визначених критеріїв на території України для потреб спортивного туризму виділено сім туристсько-спортивних зон. У межах кожної зони виділено від двох до чотирьох туристсько-спортивних районів. Проведення

детальнішої таксономізації потребує детальніших регіональних суспільно-географічних рекреаційно-туристських досліджень.

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України. Методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К.: ВПЦ Київський університет, 2001. – 395 с.
2. География рекреационных систем СССР / под ред. В. С. Преображенского, В. М. Кривошеева. – М.: Наука, 1980. – 219 с.
3. Крачило Н. П. География туризма: учебное пособие / Н. П. Крачило. – К.: Вища школа, 1987. – 208 с.
4. Пирожник И. И. Основы географии туризма и экскурсионного обслуживания / И. И. Пирожник. – Минск: Изд-во “Университетское”, 1985. – 253 с.
5. Туристско-географическое районирование Украины: учебное пособие / А. Я. Булашев, Ю. Ф. Кобченко, С. М. Зеленин, С. А. Токарь. – Х.: ХаГИФК, 1998. – 26 с.

*Стаття: надійшла до редколегії 16.05.2013
доопрацьована 12.07.2013
прийнята до друку 25.09.2013*

QUESTIONS TO TOURIST-SPORTING ZONING IN UKRAINE

A. Kolotuha

*Volodymyr Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical University,
Str. Shevchenko, 1, Kirovograd, UA – 25006, Ukraine*

This article shows the special category of recreation resources – sports recreation-tourists resources. Proposes such division of tourist-sportive territorial formations: zone – district – center – object. Executive division into districts of sportive tourism territory of Ukraine.

Key words: sports tourism, sports recreation-tourists resources, territorial recreational system, tourist-sporting districting.

К ВОПРОСАМ ТУРИСТСКО-СПОРТИВНОГО РАЙОНИРОВАНИЯ ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ

A. Колотуха

*Кировоградский государственный педагогический
университет имени Владимира Винниченко,
ул. Шевченко, 1, г. Кировоград, 25006, Украина*

Рассмотрено особую категорию рекреационных ресурсов – спортивные рекреационно-туристские ресурсы. Предложено такую иерархию туристско-спортивных территориальных образований: зона – район (подрайон) – узел – объект. Выполнено туристско-спортивное районирования территории Украины.

Ключевые слова: спортивный туризм, спортивные рекреационно-туристские ресурсы, территориально рекреационная система, туристско-спортивное районирование.